

NEY'İN SERÜVENİ (KAMIŞLIKTAN DUDAĞA NEY)

Erdoğan ATEŞ*

Özet

Üflemeli bir saz olan ney, tarihin çok eski devirlerinden günümüze müzik aleti olarak kullanıla gelmiştir. İslâm Dininin doğuşundan sonra ise, özellikle Mevlâna Mesnevîsi'nin ilk on sekiz beytinin ney üzerine söylenmiş olması, bu sazın Türk kültüründe daha fazla şöret bulmasını sağlamıştır. Dolayısıyla ney İslâm filozofları için üzerinde uzun uzun düşünce ve yorum ürettikleri bir sembol, mutasavvıflar için kemâl insanın bir ifadesi, mûsikîşinaslar için ise üflendikçe daha mükemmel nağmelere eriştikleri sır sesli bir müzik aleti olmuştur. Ney, bir sır, bir sabır, bir mükemmeliyet, bir eğitim, bir felsefe, bir disiplin bir estetik, bir mûsikî ifadesi, kısacası zaman içerisinde geniş anlamlar ifade eden kültür sembolü haline gelmiştir.

Bu çalışmanın girişinde neyin anlamı, tarihi süreci ve İslâm kültüründeki yeri açıklanmıştır. Daha sonra ise neyin hammaddesi olan kamış (kargı)ın yetişmesinden başlayarak toplanması, kurutulması ve ney olana kadar geçirdiği evreleri hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ney, Enstrüman, İslam, Sufi

Abstract

Ney Adventure (from Reed to Lips)

Reed, a wind instrument, has been used for various musical purposes since the ancient times of the history. After the emergence of Islam, the fact that the first eighteen couplets of Rumi's Masnavi were written about Reed enabled the instrument to gain more reputation in the Turkish culture. As a result, Reed has become a symbol for Muslim philosophers, who generated ideas and comments on the instrument. It has become an expression of the perfect person for religious people. It has also become a mystic musical instrument for traditional music lovers who produced better tunes as they played it more. In time, Reed has turned out to be

* Öğretim Görevlisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk Din Müsikîsi Anabilim Dalı. erdoganates@sdu.edu.tr

a cultural symbol which evokes secrets, patience, perfection, principles, discipline, aesthetic and traditional music.

In the introduction of this study, the meaning and brief historical development of Reed have been explained along with the importance of it in the Islamic culture. This study explains the process of making Reed, starting from the collection and drying cane, which is the main raw material of the instrument.

Key Words: Reed, Nây, Islam, Mysticism, Instrument

Giriş

Çok eski devirlerden günümüze kadar kullanıla gelen ve kamıştan yapılan ney, üfleme bir çalgıdır. Son zamanlarda yapılan bazı araştırmalar ve arkeolojik kazılar, ney sazının çok eski ve uzun bir tarihi derinliği olduğunu ortaya koymaktadır.

Ney ile ilgili ilk bulgulardan biri, bugün Paris'te Louvre Müzesi'ndeki eski Mısır'a ait taş üzerine işlenmiş bir neyzen görüntüsüdür (M.Ö.5000).¹ Yeryüzünün en eski ve en medenî milletlerinden biri olan eski Mısırlılar zamanında, doğru tutularak üflenen düdüklerle, eğri tutularak çalınan neylerin her ikisi de kullanılıyordu. Mısır tarihçileri neyin icadını Tanrı Osiris'e dayandırıyorlar. Bu tarihçilerin bir kısmı Osiris'in icat ettiği neyin (Lotus) denilen kamıştan, diğer bir kısmı da ayıbaçağının kemiğinden yapıldığını ve gayet gür sesli olduğunu yazmaktadırlar. Mısırlılar neylerin doğru tutularak üflenenlerine (Mam), eğri tutularak üflenenlerine de (Sebi) adını vermişlerdi.²

Mezopotamya denilen bölgede yaşamış olan Sümerlilerin bu sazi kullandıkları bilinmektedir. Dolayısıyla ney sazının İslâm'dan önce de kullanıldığı, Sümer yazılarından anlaşılmaktadır. British Museum ile Pennsylvania Üniversite heyetlerinin yaptıkları kazılar sırasında M.Ö. 2800 yıllarına ait bir Sümer mezarında elde edilen kamış ney (Sümer flütü) hâlen Amerika'da Philadelphia Üniversitesi müzesinde bulunmaktadır.³

Ney kelimesinin menşeinin çok eski olduğu, Sümercede bir nefesli saza verilen "Na" kelimesinden türediği ileri sürülmüştür.⁴ Sümerliler, yukarıdan aşağıya doğru üflenerek çalınan kamış boruları "ka-gı", "tigi", "ni", "na" gibi kelimelerle ifade etmişlerdir. Dilli borulara Sümercede "na" ismi verildiğine göre "nây" kelimesinin bu isimden geldiği söylenilebilir. Anadolu'nun birçok

¹ Kutsi Erguner, *Ayrılık Çeşmesi*, İletişim Yay. İstanbul, 2002, s. 211.

² M. Nazmi Özalp, *Türk Müsikîsi Tarihi*, MEB. Yay. İstanbul, 2000, c. I, s. 198.

³ Ulvi Erguner "Ney" (Nay), *Musiki ve Nota mecmuası*, İstanbul, 1969, c.1, s.10.

⁴ Yılmaz Öztuna, *Büyük Türk Müsikîsi Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990,c.II, s.116

yerinde kamışa “kargı” denildiği göz önüne alınırsa “ka-grı” kelimesinin de neyin yapıldığı kamış bitkisi ile olan benzerliğinden söz edilebilir.⁵

Bugün kullanılan “nay” kelimesi asıl olarak Farsçadır. Farsçada “kamış, kargı” anlamlarına gelen bu kelime bizim dilimize incelererek “ney” şeklinde geçmiştir. Türkçemizde hem “nay” hem de “ney” şeklinde kullanılmaktadır. Ney üfleyen kişilere de “Neyzen” denilmektedir. Bugün farklı boy ve akortlarda açılan bu enstrüman Türk Müsikîsi kültüründe ve icrasında önemli bir yere sahiptir.

Türk-İslâm Kültüründe Ney

Neyin Türk-İslâm kültürü içerisinde şöhret bulması muhakkak ki, Hz. Mevlâna'nın Mesnevîsinde ney ile ilgili söylediklerinden sonradır. Mesnevî gibi muhteşem bir eserin ney ile başlaması, bu saza karşı büyük bir ilginin oluşmasına neden olmuştur. İslâm filozofları açısından anlamlı olduğu kadar çok da gizemli olan bu sözler, gerek İslâm düşünce dünyasında gerekse mûsikî ve şiir kültürümüz bakımından yeni ufukların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Mevlâna'nın bu sözlerinden sonra ney, İslâm filozofları için üzerinde uzun uzun düşünce ve yorum ürettikleri bir sembol, mutasavvıflar için kâmil insanın bir ifadesi, mûsikîşinaslar için ise üflendikçe daha mükemmel nağmelere eriştikleri sır sesli bir müzik aleti olmuştur. Dolayısıyla ney, bir sır, bir sabır, bir mükemmeliyet, bir eğitim, bir felsefe, bir disiplin bir estetik, bir mûsikî ifadesi, kısacası zaman içerisinde artık geniş anlamlar ifade eden bir kültür sembolü haline gelmiştir.

Hz Mevlâna Mesnevîsinin ilk on sekiz beytinde şöyle der:

Duy şikâyet etmede her an bu ney,
Anlatır, hep ayrılıklardan bu ney,

Der ki feryâdım kamışlıktan gelir,
Duysa her kim, gözlerinden kan gelir,

Ayrılıktan parçalanmış bir yürek,
İsterim ben derdimi dökmem gerek,

Kim ki aslından ayırmış canını,
Öyle bekler, öyle vuslat ânını

⁵ M. Nuri Uygun, “Ney” Maddesi DİA,(Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi) c.XXXIII, s.68.

Ağladım her yerde hep âh eyledim,
Gördüğüm her kul için “dostum” dedim,

Herkesin zannında dost oldum ama,
Kimse tâlip olmadı esrârıma,

Hiç değil feryâdıma sırrım uzak,
Nerede bir göz, nerede bir can kulak,

Aynadır ten cân için, cân ten için,
Lakin olmaz can gözü her kimsenin,

Ney sesi tek mil, hava oldu ateş,
Hem yok olsun kimde yoksa bu ateş,

Aşk ateş olmuş, dökülmüştür neye,
Cezbesi aşkın karışmıştır meye,

Yardan ayrı dostu ney, dost kıldı hem,
Perdesinden perdemiz yırtıldı hem,

Kanlı yoldan ney sunar hep arzuhâl,
Hem verir Mecnunun aşkından misâl,

Ney zehir, hem panzehir ah nerede var,
Böyle bir dost, böyle bir özlem var,

Sırrı bu aklın bilinmez akıl ile,
Tek kulaktır müşteri ancak dile,

Gam dolu günler, zaman hep aynı hâl,
Gün tamam oldu yalan yanlış hayal,

Gün geçer yok korkumuz her şey masal,

Ey temizlik örneği sen gitme kal,

Kanar her şey, tek balık kanmaz sudan,
Gün uzar, rızkın eğer bulmazsa can

Olgunun hâlinde anlar mı ham?
Söz uzar kesmek gerektir ve's-selâm.⁶

Mevlanâ'nın müridi ve halifesi olan Hüsameddin Çelebi, bir gün Mevlanâ'ya sohbetlerinin ve güzel sözlerinin yazılmasını önerir. Sarığının kenarından bir kâğıt parçası çıkaran Mevlanâ, on sekiz beyitlik bir şiir yazar ve Çelebi'ye verir. Bu beyitlerin bir çeşit açıklaması olan yirmi dört bin beyitlik Mesnevî adlı eser böylece başlamış olur. Yıllarca Mevlanâ söyleyip, Hüsameddin Çelebi de yazarak bu muhteşem eseri ortaya çıkarmışlardır.. Aslında ney aracılığı ile insanı tarif eden bu on sekiz beyit, Mevlanâ'yı ve Mesnevî'sini anlamamızın temel taşı olarak kabul edilmiş ve birçok dile çevrilerek açıklaması yapılmıştır.⁷

Neyin felsefi, tasavvufi ve mitolojik yorumlarıyla gizemini anlatmak, ona tarihi ve mistik bir derinlik kazandırmak ve onun nasıl ortaya çıktığını açıklamak maksadı ile kaynaklarda birbirine benzeyen pek çok hikâye geçmektedir. Neyin ortaya çıkışı ile ilgili anlatılan hikâyelerin en meşhurlarından bir kaç şöyledir:

“Mitolojiye göre Kral Midas bir gün Bozdağ yamaçlarında dolaşırken Apollon'la Marsyas'ın yarışıklarını görür. Hakem, dağ tanrısı Tmolos'tur. Midas, Apollon'un Iyra'sıyla Pan'ın kavalını dinler ve kavalı daha çok beğendiği için Tmolos'un birincilik ödülünü Apollon'a vermesine itiraz eder. Bunun üzerine kulakları Apollon tarafından ceza olarak eşekkulaklarına çevrilir. Kral Midas'ın bir süre sivri Firigya külahının altında gizlediği eşekkulaklarını sonunda berberi görür. Korkudan kimseye söyleyemediği bu sırdan kurtulmak için bir gün toprağa bir çukur kazar ve “Midas'ın kulakları eşekkulakları” diye fısıldar. Ne var ki berberin kazdığı çukurun etrafında biten otlar ve kamışlar, rüzgâr estikçe “Midas'ın kulakları eşekkulakları” diye ses vermeye başlayınca ülkede kralın sırrını öğrenmeyen kimse kalmaz.”⁸

⁶ Yukarıda verilen Mesnevî'nin İlk On sekiz Beyti, Konya Büyükşehir Belediyesi yayını, 733 vuslat yıldönümü anısına basılan broşürden yazılmıştır. (Mesnevî'nin ilk on sekiz beyti bazı tercümelelerde şiirleştirilerek verilmiştir. Meselâ, Mesnevî-i Şerif, *Nahîfi Tercümesi*, Haz. Amil Çelebioğlu M E B yay. İstanbul 2000) Ancak yukarıda verilen şiir daha sade ve anlaşılır olmasından dolayı alınmıştır.

⁷ Kutsi Erguner, a.g.e, s. 212.

⁸ Beşir Ayvazoğlu, *Neyin Sırrı Hâlâ Hasret*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul Nisan 2002, s.13.

Neyin sırrı ile ilgili bu hikâyeye benzer anlatılan bir başka efsane de şudur:

“...Bir padişah sırdaşına başkalarına asla söylememesi şartıyla bir sırrını anlatır. Zamanla içinde âdeta bir ateş topuna dönüşen bu sırrı kimseye açmadığı için hastalanan padişah sırdaşı, başvurduğu hekimin tavsiyesi üzerine çok uzaklardaki bir gölün kenarına giderek içindeki sırrı haykırır. Neden sonra gölün kenarında biten kamışlardan yapılan bir nefesli saz, padişahın sırrını bütün dünyaya ilân eder.”⁹

İslâm kültürü içerisinde de - bu saza manevi bir ağırlık kazandırmak ve dîni bir hüviyet vermek maksadı ile olacak - ney ile ilgili olarak anlatılan efsane Hz. Muhammed (S A V) ve Hz. Ali'ye dayandırılır. Mevlâna'nın Mesnevîsinde anlattığı neyin sırrı, gizemi ve önemi ile tam bir uyum içinde olan bu hikâye ise şöyledir:

“Hz. Muhammed (SAV) bir gün sevgili yeğeni Hz Ali ile sohbet ederken ona ilâhi aklın esrar ve hakikatine taalluk eden öyle bir sır veriyor ki, Hz Ali bu sırrın azâmetini içine sığdıramıyor. Hemen Medine dışına çıkıyor. Bir boş kuyu bulup takat ve tahammül gösteremediği bu sırrı o boş kuyuya tevdi ediyor. Boş kuyu coşuyor, sular taşıyor ve bu suların feyzi ile kuyunun kenarında kamışlar bitiyor. Orada bir kamışlık meydana geliyor. Nihayet bir çoban bu kamışlardan birini kesip, onu muhtelif yerlerinden delip, üflenince ses verecek (nağmeler hâsıl edecek) şekle getiriyor. Sonra üflemeye başlıyor. O anda o kamış parçasından âşıkâne enin (inlemeler) ve feryatlar yükseliyor. Kalplere vecd ve heyecan veriyor.

O sırada –tesadüfen- oradan geçmekte olan Peygamber Efendimiz bu kamış parçasından çıkan âşıkâne feryatları işitiyor. Bundaki sır ve hikmeti derhal anlıyor. Hz. Ali'yi çağırıyor:

—Benim sana tevdi ettiğim sırrı fâş (açıkladın)ettim mi? Diyor. Hz. Ali,

—Evet, o büyük sırrı kalbime sığdıramadım. Onu boş bir kuyuya söylemeye mecbur kaldım. Cevabını veriyor.

O andan itibaren o kamış parçası aşk ve esrâr-ı ilâhinin hakikatlerine tercüman oluyor... Artık ona “NEY” adı veriliyor.¹⁰

Artık ney üflendikçe o yakıcı ve gizemli sırrı anlatacak derin duygu ve heyecanları dile getirecek, onun dilinden anlayanlara tercüman olacaktır. Mevlâna'yı söyleten duygular da aslında bunlardır. Gönül dilinden gelen feryat ve figanları aksettiren sesi ile ney Mevlâna'nın ilâhi aşk ve vecdinin sembolü haline gelmiştir.

⁹ Age, s.13.

¹⁰ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Değimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB. Yay. İstanbul 1993, c.II, s.689. Ayrıca aynı hikâye için bkz: Ayvazoğlu, age, s.13.

Mesnevî'nin ilk beytinde de ifade edildiği üzere “*ayrılıktan şikâyet eden ney*” motifi, çoğu zaman Mevlâna'ya ilâhî tecellileri dile getirmede perde olmakta, feryat ve figân içerisinde bekâ yurdundan fenâ âlemine gelişin acıları ile yanmaktadır. Aslında bazen onunla öylesine özdeşleşir ki, Mevlâna'nın bizâtihi kendisi ney olur. Mevlâna, sevgiliye söylemek istediğini söyleyebilmek için onun nefesinin, dudağının hasretini çeken bir ney gibidir. Kamışlıktan kesilen ney, şikâyet ederek kadın erkek tüm insanları ve bütün âlemi ağlatır. Çünkü onun nağmesi mahlûkâta, bir zamanlar ezelde Allah'tan, varlığın kaynağından ayrı olmadıklarını ve yaratılışla ikilik dünyasına vardıklarını hatırlatır. Neyin çıkardığı sesler ilâhî aşkın ateşleridir. İçine üflenen maddi bir soluk değildir. “*Bir kimsede bu ateş olmazsa o yok olsun*” diyen Mevlâna, neyin çevresine aşk ateşi saçtığına inanmaktadır. Ona göre neyden çıkan ses perdeleri insanla Rab'bi arasında bulunan perdeleri kaldırarak, kulun âşık olduğu Allah'ı seyretmesini temin eder.¹¹

“*Ney, yârinden ayrı düşmüş olan herkesin dert arkadaşıdır, onun ses perdeleri bizim hicaplarımızı yırtmıştır. Usta kamışlıktan bir kamış kesti, dokuz delik açtı ona, adını Âdem koydu. A ney, sen şu dudaklardan meydana geldin. Fakat bu dudaklara soluk veren dudakları gör.*”¹²

“*Şu ney'in neler söylediğini can kulağıyla dinle, o ayrılıklardan şikâyet etmektedir. “Ney, nefsâni arzularından kurtulmuş, nefsini yok etmiş, ilâhî sevgi ile dolmuş kâmil insanın sembolüdür. Ney kamışlıktan ayrı düştüğü için inlemektedir. İnsan da ezel âleminden, ruh âleminden dünyaya sürgün edilmiştir. Hak'tan ayrı düştüğü için muzdariptir. Dünyada yaşadığı müddetçe acılar, hastalıklar, belâlar içinde çırpındıkça insan, rûh âlemindeki mutluluğun özlemine duyacak, yabancı olduğu ve sürgün gibi yaşadığı dünyadan kurtuluş yollarını arayacaktır.*”¹³

Mesnevî üzerine yapılan önemli çalışma ve şerhlerden biri Hoca Neş'et'in *Nay-nâme* adlı eseridir. Hoca Neş'et bu çalışmasında ney ve neyzen ile ilgili önemli açıklamalarda bulunur. “*Aşk neyzenen bizde naydan başka bir şey değildir. O bizden, biz de ondan bir an bile ayrı değiliz.*” Aşk neyzenen ayrı olmadığı gibi, biz de neyden ayrı değiliz. O bir an bizsiz değil, biz de bir an onsuz değiliz. Gerçekte neydeki yakıcı aşk nağmesi neyzenendir. Neyzen her ne üflerse ortaya çıkan odur. O bir an bizsiz, biz bir an onsuz değiliz, buyurmaları (maiyet) beraberlik sırrına işaretler. Bu sır ne ilim ve irfan, ne keşf ve ayan ile anlaşılabilir. Bu konuda Hak dostları; “*Nerede olursanız O sizinle beraberdir*”¹⁴ âyeti buna delildir.¹⁵

¹¹ Safi Arpaguş, “Mevlânâ'nın Eserlerinde Semâ' İmgesi” Keşkül Dergisi, Sayı 7, s. 28.

¹² A g m, s. 28.

¹³ Şefik Can, a g e, “Mesnevî-i Şerîf'in Birinci cildine Hz. Mevlâna'nın yazdığı önsöz”

¹⁴ Hadid 4

¹⁵ Molla Câmi –Hoca Neş'et- *Ney'in Feryâdı* (Nay-nâme) Sûfi Yay. İstanbul 2007, s.34.

“Her an insana tesir eden nağmeler ortaya koyan nay, gerçekte neyzenin dem vurmaktadır.” Bilindiği gibi neyin özü kuru bir kamıştır, kendisinden ses seda çıkmaz, ancak neyzenin nefesi ile hayat bulur ve nağme eder. İnsanın ilim, irfan, aşk, şevk ve yanış gibi değerleri de cömert Rab’in üflediği ruhtandır. O üfleme bittiği an insanda ne his ve hareket, ne kemâl ve mârifet kalmaz, tıpkı bir kamış parçası gibi olur.¹⁶

Mevlâna’dan sonra da bu sırlı ve yakıcı sesin peşine takılan ve ney ile hem-hâl olan birçok mûsikîşinas, mutasavvıf ve filozof olmuştur. Bu gayretler aslında tasavvuf kültürümüzün zenginliği, düşünce ufukumuzun genişliği, Türk Mûsikîsinin tekâmülü, edebiyatımızın zenginleşmesi açısından bizlere büyük katkılar sağlamış ve sağlamaya devam etmektedir.

Kamışlıktan Ney’e

Bu çalışmamızda esas olarak neyin İslâm kültüründeki yerini özetlemekle beraber, neyin fiziki anlamda görünüşü, kamışın yetişmesi, yapısı ve ney haline getirilmesi gibi hususları ele almayı hedefledik. Dolayısıyla da çalışmamızın bundan sonraki bölümünde kamışın topraktan yetişmeye başladığı andan itibaren, kesilip, kurutulup üflenecek hale gelene kadar olan bilgilere yer verilecektir. Teknik anlamda neyin nasıl ve hangi hesaplamalarla açılacağı, doğru açım ve ses kalitesini artırma gibi hususlar bu çalışmanın konusu değildir.

Neyin kamış anlamına geldiğini ve kamıştan yapılan üfleli bir saz olduğunu anlatmıştık. Ama maalesef günümüzde, ney olacak standartlarda kamış bulamayan kişiler, maddî hesaplardan ve ticari kaygılardan dolayı, çap kalınlığı uygun olan, üzerine bazı delikler açılmış hemen her türlü boruyu ney diye satmaktadır. Özellikle de plâstik borulardan yapılanları son zamanlarda sıkça görülmektedir. Adına da “**plâstik ney**” denilerek, sanki yeni bir ney türü icat edilmiştir. Şu hususu açıkça ifade etmek gerekir ki neyin plâstığı, demiri, madeni ağacı olmaz. Ney kamıştan yapılan bir sazdır. Diğerleri ise plâstik, metal, ağaç, borudur. En iyimser tanımlama ile neye benzetilmeye çalışılan borulardır. Bundan dolayı da kamışın dışında herhangi bir malzemeden yapılan ve ney diye satılan bu borulara itibar etmemek gerekir.

Ney ile uğraşanlar, “**her kamıştan ney olmaz**” derler. Aslında neyin İslâm düşüncesi içerisinde insan-ı kâmilî temsil etmesi ve insan-ı kâmile benzetilmesinin temel felsefesi de bu cümle içerisinde saklıdır. Ney açmak maksadı ile kamış arayan kişi, pek çok kamışlık gezer binlerce kamışı inceler ama bu kamışlar içerisinde ney olacak kalitede birkaç kamışı çok zor bulur.

Marmara kıyılarından başlayarak ta Hatay’a kadar tüm sahil boyunca pek çok kamış veya kamışlık görmek mümkündür. Ancak bu bölgelerde ney açmaya uygun kamış bulmak oldukça zordur. Ney için öncelikle tercih edilen kamışlar Hatay’da Asi nehri kıyılarında yetişenlerdir. Ayrıca Suriye, Mısır,

¹⁶ A g e, s. 35.

Ürdün Lübnan¹⁷ gibi ülkelerde bulunduğu söylene de ülkemizde tercih edilen kamışlar Asi nehri kıyısından toplananlardır. Ülkemizde diğer bölgelerde yetişen kamışlar genellikle zayıf ve çapsız, boğum aralıkları uzun ve dokusu itibariyle kıymetli değildir. Elbette ki bu ifadeler Hatay'ın dışında ney olacak kamış bulunmaz anlamına gelmez. Gerek boğum özellikleri gerekse çap kalınlığı bakımından nadiren de olsa neylik kamış bulunabilir. Fakat genellikle bu kamışlar dokusu itibariyle fazla tercih edilmezler.

Neyzenler için bu kadar değerli olan bu kargılar, tarım arazileri için büyük bir problemdir. Çünkü sıcak iklimlerde ve sulak yerlerde sorunsuz yetişen bu bitkiler çok çabuk kök atarak ürerler. Şayet bir tarla kenarında bir kamışlık varsa ve bu kamışlar birkaç yıl kesilip temizlenmemiş ise kısa sürede tarlayı kamış kaplar. Bundan dolayı çiftçiler tarlalarını ve ekim arazilerini korumak maksadı ile sonbaharda, kamışlar kurumaya başlayınca, ya yakarlar ya da kökünden sökerek tarlayı temizlerler. Dolayısıyla ney yapımcıları için çok kıymetli olan bu bitki bilinçsizce kesilmiş olur. Ayrıca bu kamışlar, ziraatta bazı bitkilere destek sırtığı olarak, sepet ve benzeri eşyalarla, bazı süs eşyalarının yapımlarında da kullanıldı için tüketimi oldukça fazladır.

Şimdi ney kamışı nasıl bulunmalı, hangi özelliklere sahip bir kamıştan ney açılmalı sorularına cevap arayalım; Bu bitki sıcak iklimlerde ve bol su olan yerlerde yetişir. Kökleri bol su emen bitki, yaz sıcağı ile birleşince kısa sürede boy atar. Baharın başlangıcında topraktan yeni çıkan bir fidanın yaz sonunda beş altı metreye kadar büyüdüğünü görmek mümkündür. Çıktığı yıl kesilmeyen bir kamış, üzerinden bir yıl geçerse kışın soğukluğu ve rutubeti ile ertesi yıla kadar kırılır ezilir çürümeye başlar ve bir işe yaramaz.

Kamışın kesim vakti çok önemlidir. İlkbaharla birlikte topraktan çıkıp büyümeye başlayan bitki yaz aylarının sonlarına doğru büyümesini tamamlar. Ancak büyüme esnasında yapısı gereği çok su emdiği için yaz sonunda daha çok yaş, yeşil ve dokusu da yumuşaktır. Son baharla birlikte kurumaya ve bünyesindeki suyu sonbahar rüzgârları ile atmaya, yavaş yavaş sararıp sertlik kazanmaya başlar. Neyzenlere göre sonbahar rüzgârlarını görmeyen ve esinti ile salınarak kurumayan kamış, daha tam manası ile suyunu atmamış, kurumaya başlamamıştır ki o kamış kesilmez. **Tasavvufî kültüre göre de kamış sonbahar rüzgârları ile salınarak zikrini yapacak, zikri tamamlayıp olgunlaştıktan sonra kesilecektir.** Zaten daha yeşil iken kesilen bir kamış, kesimden sonra kuruyacağı için çap olarak çok incelik ve cildi aşırı derecede kırışır. Mevsim sonbaharı tamamlayıp kışa doğru dönmeye başlayınca sonbahar rüzgârları ile iyice savrulan ve kurumaya geçen kamış aynı zamanda bünyesindeki sıvıyı da atar. Renk olarak da yeşilden sarıya doğru dönmeye

¹⁷ 07-11/Aralık 2011 tarihinde gezi amaçlı olarak gittiğim Güney İspanya Endülüs bölgesinde Malaga şehrinde kaldım ve bu bölgede de pek çok kamışlık gördüm. Bazı kamışlıkları gezme fırsatım da oldu. Ney olabilecek özelliklerde kamışlar da vardı ancak kesip getirme imkânım olmadı.

başlar. Kesim vakti, kamışın dış yüzeyini kaplayan yapraklardan da bilinir. Bu yapraklar yazın yeşil iken kışa doğru sararıp kurumaya başlar. Kesim için en uygun zaman, mevsimin durumuna göre, genellikle kasım, aralık ve ocak aylarıdır.

Kesim yapacak kişi öncelikle kamışlığı karşıdan bakarak tarar. Çünkü ney olmaya elverişli olan kamışlar genellikle boy olarak uzun olanlarıdır. Uzun olan bu kamışların da yerden bir buçuk- iki metrelik kısmı bırakılır ve üst tarafından kesilir. Yani, başka bir ifade ile kamışın yarısına yakın bölümden yukarı doğru olan kısım kesilir, üst (uç) kısmından da bir bölümü kesilerek atılır. Kamışın üst kısmında boğum aralıkları çok sık ayrıca da et kalınlığı incedir. Şayet üst kısımda da kamışın boğum aralıkları, çapı ve et kalınlığı uygun olursa buralardan bolahenk nısfıye, süpürde, müstahzen akortlarda neyler çıkabilir. Dolayısıyla ney için en elverişli kısım kamışın orta bölümüdür. Kamışın toprağa yakın olan bölümleri et kalınlığı itibariyle uygun değildir ve odunsu bir yapıya sahiptir. Ayrıca da toprağa yakın olan bu bölümlerin boğum aralıkları uzundur. Bazen bu bölümden kısa boğumlu kamışlara rastlanmaktaysa da daha odunsu olduğu için bu yapıdaki bir kamıştan açılan ney makbul kabul edilmez. Nadiren de olsa boy olarak kısa olan bazı kamışlar, boğum aralıkları itibariyle ney açmaya elverişli olabilmektedir. Tabii ki kamış toprağa yakın yerden kesileceği için et kalınlığı göz önüne alınırsa tercih edilmez. Esas tercih edileni kamışın ortasından üst tarafına doğru olan kısmıdır.

Kamışın nasıl kesilmesi gerektiği üzerinde de durmak gerekir. Çünkü yumuşak lifli ve nazik bir yapıya sahip olan bu bitkilerde kesilme esnasında büyük çatlaklıklar ve kırılmalar meydana gelebileceği için doğru bir kesim yapılmalıdır. Kamışın kesilecek kısmı ayarlandıktan sonra alt tarafından biraz toleranslı olarak kesilir. Daha sonra da üst taraftaki kısa boğumlu bölge kesilerek kamışın esas orta bölgesi alınır. Öncelikle kesim yaparken sağlam bir kesici malzemeye ihtiyacımız vardır. Kamış yukardan aşağıya kuvvetli bir darbeye ve çapraz olarak veya ince testere vb bir âletle dikkatli bir şekilde kesilmelidir. Şayet kamışı bir darbeye kesemeyip, sağa sola kıvrırmak, eğmek bükme sureti ile koparmaya çalışırsak mutlaka çatlama ve kırılmalar meydana gelecek ve o kamış ziyan olacaktır.

Kamış kesildikten sonra üzerindeki yaprakları soyulmadan kurutulması gerekir. Çünkü kamış her ne kadar kuru diyerek kesim yapılmışsa da tam olarak kurumamıştır. Açım zamanına kadar takriben bir yıl daha kendi halinde kumaya terk edilmelidir. Bu sırada mümkünse kamış asılarak kurutulmalıdır. Bir yere dayamak sureti ile kumaya bırakılan bir kamış kısa sürede yay gibi eğilmeye başlar. Tam dik veya yatay bir şekilde, doğrudan güneş ışık ve ısısına maruz bırakılmadan, kendi halinde kurumaya bırakılmalıdır. Şayet kamışta bir eğrilik varsa kamışın kalın tarafı aşağıya bakacak şekilde asılır ve aşağıya doğru olan ucuna da gerekirse bir ağırlık bağlanır. Bu, kuruma sırasında eğilmeyi ve varsa eğrilik doğru yapılmasını sağlar.

Bu şekilde yaklaşık bir yıl kurumaya bırakılan kamışın kurumuş olduğu kanaati oluşunca üzerindeki yaprakları kesici bir aletle boğumun dibinden dikkatlice kesilir. Şayet kuruma sürecinde eğrilik düzelmemiş ise kamışın ısıtılarak doğrultulması gerekir. Çünkü ney, maddi olarak eğriliği kabul etmediği gibi, manevi anlamda da kabul etmez... Ney dosdoğru olmalı ve doğruluğu simgelemelidir. Ayrıca ney doğruluğu ile “elif” harfine benzetilir. Elif harfi Arap alfabesinin ilk harfi olduğu gibi Allah lafzının da ilk harfidir. Elif de İslâm kültürü içinde her şeyin başı ve doğruluğun ifadesi olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla ney olacak vasıftaki kamış, bu manevi ağırlığından ve estetik bakımdan dosdoğru olmalıdır. Kamış doğrudan bir ateşe, aleve tutularak doğrultmaya ve kurutulmaya çalışmamalıdır. Şayet bu işlem yapılacaksa kamış ısıya yakın tutulmadan yavaş yavaş ısıtılmalı ve cildinin yanmamasına özen gösterilmelidir. Çünkü yüksek ateşte kamış dışından kuru gibi gözükecek ama içi tam anlamıyla kurumayacaktır. Dolayısıyla cildi kararacak kadar yakılan bir neyin hem ses kalitesi düşecek hem cildindeki hassasiyet kaybolacağı için ömrü azalacaktır. Makbul olanı ney açılıp üflenmeye başlandıktan sonra nefesin sıcaklığı ile uzun yıllar içerisinde kuruyup kızarmasıdır. Uzun yıllar bir neyzen tarafında üflenmiş bir neyin cildinin sanki boyanmış veya yakılmış gibi kızarmaya başladığı görülür. Bu kızarma neyin yıllar içerisinde nefesin sıcaklığı ile kurumayı yani yanmasıdır. Ayrıca neyzenler arasında kamışın sıcak buhara tutularak doğrultma yapıldığına dair ifadeler varsa da yaygın olarak kullanılan metot ısıtarak doğrultmaktır.

Artık açma hazır hale gelen kamış belli hesaplamalar yapılarak açılır. Öncelikle şunu vurgulamak gerekir ki, ney açmak demek neyin üzerine yedi delik delmek demek değildir. Ney yapımı öncelikle belli bir bilgi, birikim ve beceri ister. Ney açmanın belli bir hesabı ve metodu vardır. Günümüz ney piyasasında tamamen ekonomik kaygılardan dolayı yanlış açkılara sıkça rastlanmaktadır. O kadar ki eline bir kargı geçiren bu işin hesaplamasını ve metodunu bilmeden, açılmış bir neyi bire bir taklit ederek ney yapmaya çalışmaktadır. Sonuçta açık kapalı sesleri, oktavları vs. uyumsuz, akortsuz neyler ortaya çıkmaktadır. Çok basit gibi görünen ney açımı aslında en zor saz yapımlarından biridir.

Ney açmaya önce iç açkı ile başlanır. Elinizdeki kamışın çap kalınlığına göre düzgün bir şekilde iç açkısı yapılır. İç açkı, kamışta kapalı olan boğum aralarının açılması demektir. Uzunca bir demirin ucuna takılan törpü ve benzeri bir malzeme ile yapılan bu işlem neticesinde kamışın içi boşaltılır. Tasavvufî bazı yorumlarda kamışın içinin boşaltılması kâmil insanın iç dünyasını temizlemesine, dünyevî arzulardan kurtulmasına benzetilir. Bazı yorumlarda ise neyin iç açkısının yakılarak açıldığı ve bu yakma işleminin de tasavvuf yolundaki bir kişinin nefsinin yakmasına benzetilir. İster yakarak isterse de delerek açmak sureti ile yapılan iç açkıda önemli olan açkının düzgün yapılmasıdır. Günümüzde genellikle bu açkı delinerek yapılır ve yakılmak sureti ile yapılan iç açkıda bir yanık kokusu olacağından dolayı çok fazla tercih

edilmez. Bu arada nefes kutusu denilen başpârenin takıldığı boğumdaki delik yarım açılacağı için (neyin üzerindeki delik çapına yakın) iç açkı yapılırken bu boğumun kırılıp zedelenmemesine çok dikkat etmek gerekir. Nefes kutusundaki bu boğum en son açılmalı bu deliğin çapı iyi ayarlanmalıdır. Delik çapının küçük veya büyük olması neyin akordunun doğru olmasında ve ses kalitesinde etkilidir.

Bazı ney yapımcılarının ise neyin iç açkısını metal demir veya törpü benzeri malzemelerle kabaca açtıktan sonra kamışın iç çapına uygun sert bir ağaç malzeme ile akortladıklarını ifade etmektedir. Bu türlü açkı yapan kişilerin iddiası doğrudan metal ile yapılan iç açkının akort anlamında sıkıntılı olduğudur. Neyin iç çapına uygun doğru ve uzunca bir ağaç dalı iyice kurutulduktan sonra üzerine zımpara veya zımpara vazifesi görebilecek ince kum yapılarak iç açkı bununla düzeltilir ve ayarlanır. Bu şekilde neyin iç açkısının hızlı sürtmelerle düzeltildiği ayrıca bu sürtme esnasında neyin iç açkısının yakılarak yapıldığı, perde ayarları ve perdelerin çapının buna göre açıldığı söylenmektedir. Bu türlü yakılarak yapılan iç açkının daha sağlıklı olduğu, tiz hüseyinî tiz acem perdeleriyle arka perdeden alınan aşîran seslerin daha rahat çıkabildiği söylenmektedir. Ayrıca bu yöntemle ney açıldıktan sonra akortta küçük uyumsuzluklar varsa, iç açkıyla oynamak sureti ile bu uyumsuzlukların çok rahat giderilebildiği söylenmektedir.¹⁸

Daha sonra ise ney boyunun tam akordun da belirlenmesi gerekir. Neyler sabit akortlu sazlar olduğundan, ney boyu/26 esasına göre birim hesabı ile perde yerleri belirlenerek açılır.¹⁹ Neyin en alt boğumunda hiçbir delik (perde) bulunmaz. Daha sonra yukarı doğru perdeler iki, üç ve dördüncü boğumlara ve her boğumda iki delik (perde) bulunacak şekilde açılır. Aşîran perdesi denilen, neyin arkasındaki perde ise beşinci boğumda olur. Ayrıca aşîran perdesi açılırken neyzenin sağlak mı voksa solak mı olduğu bilinmeli bu perede ona göre açılmalıdır. Açılan bu perdelerin akort için aşağı veya yukarı doğru kaydırılabileceği göz önüne alınarak başlangıçta mümkün olduğunca delikler küçük açılmalı, tam akort oturtulduktan sonra normal çapına getirilmelidir. Kamış üzerine açılan perdelerin boğum üzerindeki yerleri dengeli olmalı, deliğin boğumun üzerine gelmemesine dikkat edilmelidir. Günümüzde bilinen en meşhur açkı şekli budur.

Bundan başka kaydırma metodu adı verilen bir teknik de ney açıldığı bilinmektedir. Kamış yapısının ve boğumların uygun olmadığı hallerde, klâsik metottaki ölçüler açkıya gelmez. Bu yüzden standart ölçülerde ufak değişiklikler yaparak perdelerin delik merkezleri yukarı veya aşağı doğru kaydırılabilir. Bu işlem ney perdelerinden çıkan seslerin mümkün mertebe falsosunu önler.²⁰

¹⁸ İskenderun'da bulunan ney yapımcısı Salih DEMİREĞEN neylerini bu metot ile açtığını ifade etmektedir.

¹⁹ Ney açımı konusunda daha geniş bilgi için bkz: Erguner, *Ney Metodu*, s. 46 vd.

²⁰ Age, s.49.

Ney yapımında sazın iç açkısı, nefes kutusunun neye olan oranı, nefes kutusundaki deliğin genişliği, açılan perdelerin boğum üzerindeki yeri, perde deliklerinin çapı gibi hususlar titizlikle önem arz eder. Açım konusuna meraklı kişilerin, öncelikle etraflıca bilgi sahibi olmaları, belli el becerisini kazanmaları ve açım için kullanacağı gerekli teçhizatı temin etmeleri gerekir. Hepsinden önemlisi de ney açımını bilen bir kişiden nasıl açıldığını görerek izlemeli ve o kişinin tecrübelerinden istifade etmelidir. Dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri de kamışın kuruduktan sonra hassaslaştığı ve perdelerini açarken çok çabuk çatlayıp kırılabileceğidir. Özellikle birbirine yakın perdeler açılırken çok dikkat edilmelidir. Yoksa iki perde arasında sanki bıçakla kesilmişçesine çatlamalar meydana gelebilmektedir.

Açma işlemi tamamlanan bir neyin üst ve alt kısımlarına metalden yüzük şeklinde muhafazalar takılır ki buna “parazvâne” denir. Yaklaşık bir buçuk cm genişliğindeki bir metal levha neyin üst ve alt ucuna göre kıvrılıp kaynaklandıktan sonra sıkı sıkıya yerleştirilir. Parazvâneler koruyucudur ve neyinizin düşme veya bir yere çarpma durumunda çatlamasını ve kırılmasını önler. Ayrıca da neyin üflenmesine yardımcı olan baş pârenin sıkıca yerine oturmasını sağlar. Parazvâne gevşek olursa baş pâre takılırken neyin nefes kutusu çatlayabilir. Dolayısıyla çatlayan nefes kutusundan hava kaçacağı için sağlıklı bir verim elde edilemez. Neye verilen değere göre parazvâneler herhangi bir metalden olabileceği gibi altın, gümüş gibi kıymetli malzemelerden de yapılabilir. Bu biraz da estetikle ilgili bir tercihtir. Ancak parazvânenin küflenecek bir malzemeden olmamasına özen gösterilmelidir.

Neyden kaliteli ses almanın ve üflemede rahatlığı sağlamanın önemli özelliklerinden biri de düzgün yapılmış bir baş pârenin olmasıdır. Baş pâre neyin başına takılan parça anlamına gelir. Neye üflerken verilen nefesin rutubetinden ve ısısından etkilenmemesi, ayrıca sıcak soğuk gibi ısı farkından deforme olmaması açısından en verimli ses alınabilen baş pâre malzemesi fildişi veya boynuzdur. Ancak baş pâre olabilecek özelliklerde fildişi veya boynuz bulabilmek oldukça zor olduğu için günümüzde bu malzemelere yakın farklı malzemelerden baş pâre yapıldığı görülmektedir. Alüminyum, pirinç gibi bazı metallere tutun da çok çeşitli ağaçlara, bilardo topundan akrile (akril dış yapımında kullanılan bir malzeme), çeşitli plastik malzemelerden fiber ve delrine kadar çok farklı malzemelerin denendiğine şahit olunmaktadır. Ahşaptan yapılan baş pâreler zamanla nefesin rutubeti ve sıcaklık farkından bozulduğu için çok fazla tercih edilmez. Günümüz baş pâre yapımında kullanılan malzeme genellikle sert plastiklerdir. Bunlar içerisinde de tercih edileni delrindir.

Baş pârenin yapımı da ayrı bir bilgi ve ustalık ister. Baş pârenin yüksekliği, dudak kenarına uyumu ve üflerken sağlayacağı rahatlık, yapılırken içine verilen genişlik gibi hususlar neydeki ses kalitesini çok etkileyen özelliklerdir. Ayrıca başpâre, açılan neye göre yapılmalı, ney boyu akorduna uymalıdır. Gelenekte denir ki **baş pâre ney ile nikâhlıdır** ve hangi ney için yapılmışsa o neyde kullanılmalı sıkça değiştirilmemeli veya takıp

çıkartılmamalıdır. Sık sık çıkarılıp takılan baş pâre neyin nefes kutusunu aşındıracak, zamanla bollaşıp hava almasına neden olacak dolayısıyla da üfleme performansını ve ses kalitesini bozacaktır.

Açkısı tamamlanarak üflemeyle hazır hale gelen ney ile artık (akort anlamında ney boyu veya perdeler ile) oynanmamalıdır. Şayet akort konusunda bir sıkıntı varsa onu neyi açan kişi ile görüşüp yapılacak bir şeyin olup olmadığı konusunda bilgi alınmalı veya yapılacak bir işlem var ise onu neyi açan kişiye yaptırmalıdır. Çünkü sabit akortlu olan neylerin akordu, boy ölçüsü tam olarak alınıp ve ona göre hesaplanarak perde açkıları yapıldığı için açkı tamamlandıktan sonra o neyin boy ölçüsü veya iç açkısı ile kesinlikle oynanmamalıdır.

Son olarak üflemeyle başlamadan önce neyin yağlanması gerekir. (Neyin ne şekilde yağlanması gerektiği “neyin bakım ve muhafazası” bölümünde geniş olarak anlatılmıştır.) Neyi yağlamak hem muhafaza ve ömrünün uzun olması hem de ses kalitesi açısından son derece önemlidir. Yeni açılan bir ney ilk yağlamada yağ içerisinde biraz uzun tutulursa daha verimli olacaktır.

Bütün bu aşamaları tamamlayarak ney olan bir kamış artık üflenmeye hazır hâle gelmiştir. Yeni açılmış ve hiç üflenmemiş bir neyin ses kalitesi tam olarak anlaşılabilir. Her ne kadar kamış iyice kuruduktan sonra açılrsa da o kamışın bir müddet üflenerek nefesin sıcaklığını alması ve neyinizin nefese alışması gerekir. Ney üflendikçe oturacak ve kendini bulacaktır. Neyinizin tam olarak performansını anlayabilmek için birkaç ay düzenli olarak üflemeniz gerekecektir.

Ney’in Bakım ve Muhafazası

Bu konu başlığında anlatılmak istenen neyin maddi anlamda korunması, taşınması çatlama kırılma gibi hususlara dikkat edilmesinin yanı sıra aslında ney kültüründen uzak bazı kişilerin merakını gidermek adına yapabilecekleri bazı bilinçsiz davranışlardan neyi uzak tutmaktır. Neyin bakımı ve muhafazası hususunda da aslında ilk ve öncelikli olarak yapılması gereken iş, neyin ve neyzenliğin mânevi ağırlığını hissetmektir. Bu titizliği kazanan bir kişinin neyine karşı duyduğu sorumluluk ve neyi ile bütünleşip kaynaşması çok farklı olacaktır.

Aslında öncelikle dikkat edilmesi gereken husus, neyin ne olduğunu bilmeyen belki de ömründe hiç ney görmemiş ve eline ney almamış insanlardan mümkünse neyin uzak tutulmasıdır. Çünkü bu insanlar neyin ne anlama gelip ne kadar kıymetli olduğunun farkında olmadıkları için bu hassasiyet anlayamazlar. Bu konuda bilgisiz olan kişiler için ney sonuçta bir kamış parçasıdır. Ayrıca neyin kaval ile karıştırıldığı ve kaval zannedildiğine sıkça rastlanır. Neyin hassasiyeti, ses kalitesi, neyzen için ne kadar önemli olduğu gibi hususlar onların bilgisi dâhilinde değildir. Ayrıca neyzenler için neyin bir mahremiyeti

vardır. Ney ile neyzen arasındaki bu mahremiyeti koruyacak olan en önemli davranış neyzenin neyine büyük bir titizlikle sahip olmasıdır. Bu bilinçte olan bir neyzen neyini üflemeğe başlamadan önce onu baş pâresinden öpüp baş tâcı ettikten sonra üflemeğe başlar. Yine üflemesi bitince de onu öperek düzgünce yerine bırakır. Ayrıca ney, sağa sola sallamak sureti ile elde bir işaret çubuğu gibi kullanılacak, dikkatsizce ortada bırakılacak, hele hele bu işten anlamayan kişilerin rastgele eline arak üflemeğe çalışma merakını gidereceği herhangi bir saz veya eşya değildir Neyi bu şekilde kullanmayı bırakın, bu kültürü bilen insanlar onu belden aşağıya indirmeye bile ar ederler. Bu hassasiyetlerden dolayıdır ki neyin mümkün olduğunca bu kültüründen uzak kişilerin bilinçsizce kullanılmasına izin verilmemelidir.

Neyin daha uzun ömürlü olması ve ses kalitesinin yükseltilmesi bakımından yeni açılan bir neyin bir buçuk- iki ay gibi aralıklarla yağlanması gerekir. Çünkü üflendikçe zamanla çok çabuk kurumaya başlayan ney, ilk zamanlarda sıkça yağlanırsa çatlamayacak hem de üflemede büyük bir rahatlık sağlayacaktır. Başlangıçta ilk bir iki yıl sıkça yağlanan bir neyin artık zaman içerisinde senede birkaç defa yağlanması yeterli olacaktır.

Ney yağlamak için çok çeşitli yağların kullanıldığı bilinmektedir. Ancak tercih edileni tatlı badem yağıdır. Özellikle bitkisel olan çiçek yağı, zeytinyağı fındık yağı gibi yağlar kullanılmamalıdır. Çünkü bu yağlarda bulunan tortu zamanla neyin içine yapışıp bir tabaka oluşturmakta, neyin kalitesini düşürmektedir. Ayrıca da üfleme esnasında nahoş bir koku hissedilmektedir. Tatlı badem yağının içerisine güzel kokması için birkaç damla gül yağı ilâve edilebilir. Gül yağının dışında karanfil, iğde, leylak gibi bazı kokuların da kullanılabilceği söylene de tercih edileni güldür. Çünkü gül kokusunun Hz. Peygamberi temsil ettiğine dair manevi bir anlayış mevcuttur.

En doğru yağlama şekli, içi yağ ile doldurulmuş bir tank (boru vs) içerisine neyi komple batırıp, birkaç dakika sonra çıkarıp, dik bir vaziyette yağın süzülmesini sağlamaktır. İyice süzildikten sonra da güzelce silmektir. Tabii ki bu yağlama düzenini kurmak maddi-mânevi bir meşakkattir. Bu imkâna sahip olmayanlara tavsiye edilen şudur: Neyin tüm deliklerini ve altını naylon streç veya bant gibi malzemelerle sıkıca kapattıktan sonra, üst nefes kutusundan yağı neyin içine dökmektir. Daha sonra neyi aşağı yukarı çevirmek sureti ile yağın neyin iç bölgesinin her tarafına değmesini sağlamaktır. Bu işlemin ardından neyi dik bir pozisyona getirip yağı iyice süzdürülmelidir. Süzülen bu yağ daha sonraki yağlamalarda da kullanılabilir.

Neyin yağlanmasında karşılaşılan en büyük sıkıntı neyin içine sokulan uzunca bir çubuk veya tüfek harbisi gibi malzemelerdir. Ney içerisine bu türlü malzemeleri sokmak ney için büyük bir risktir. Her şeyden önce kontrolsüzce sokulan çubuk neyin nefes kutusundaki dar açıklığı bozacak, çatlatacak veya kıracaktır. Bazen neyin içini temizleme amaçlı olarak böyle uzun bir çubuğun ucuna yağa batırılmış bir bez bağlayarak sokulduğuna rastlanır. Çubuk ucundaki bez, neyin içinde ileri doğru giderken rahat gidebilir, ancak geri çekilmek

istendiği zaman bez parçası neyin içerisinde yumaklanır ve sıkışır. En küçük bir zorlama ile ney çatlayabilir. Kısacası neyi temizlemek veya yağlamak amacı ile içerisine çubuk benzeri bir şey sokulmamalıdır. Şayet böyle bir zaruret varsa yuvarlak ve yumuşak fırça kullanılmalıdır. Bu metal bir fırça olmamalı ve ney iç çapından mümkün olduğunca küçük olmalı girerken ve çıkarken neye zarar vermemeli, neyin içinde bir tahribat yapmamalıdır.

Ayrıca neyzenler üflenilen nefesin ney içerisinde bir yol yaptığına ve bu yolun bir üfleme rahatlığı oluşturduğuna inanırlar. Dolayısıyla bez fırça ve benzeri malzemelerle neyin içini yağlama ve temizleme işinin neye bir faydası olmadığı gibi zarar vereceği muhakkaktır.

Bazen yağlanması ihmal edilmiş ve kurumuş olan neyler üflenmeye başlamadan önce ıslatılabilir. Bu ıslatma işi geçici olarak bir üfleme kolaylığı sağlar. Ancak sıkça yapılması tavsiye edilmemektedir. Bazen hocasının önünde sesleri zayıf çıkan bir talebeye hocası; “*Bu ney abdestsiz galiba git de bir abdest aldır*” diyerek îmâ ve espri ile neyini ıslatmasını isterdi. Bu türlü şakalar aslında öğrenciye neyin yağlanma vaktinin geldiğini de hatırlatırdı. Mesela Merhum Mehmet Akif, Selahattin bey, Tamburi Aziz, Hafız Emin ve Neyzen Tevfik gibi isimlerin yaptığı bir Boğaziçi sandal sefasında “...*Neyzen Tevfik neyini denize batırıp çıkardıktan sonra üflemeğe başladı...*”²¹ İfadesi yer almaktadır. Bu da bize neyi ıslatmanın geçici fayda sağladığını gösterir. Ancak bu gibi kuruduğu anlaşılan neyin ıslatılmak yerine en kısa sürede yağlanması gerekir.

Dikkat edilmesi gereken diğer bir husus da neyin herhangi bir yerde uzun süreli dayalı olarak durmamasıdır. Özellikle evlerde vitrin vs üstüne duvara dayanarak süs amaçlı bırakılan neyler kısa sürede yay gibi eğilir. Hatta düz bir zeminde (vitrin, masa üstü gibi) duran bir neyin baş pâresi dışarıda olmalıdır.

Ayrıca, bir müddet üflendikten sonra bırakılan ney hemen kutu kılıf gibi muhafazasının içine konulmamalıdır. Tavsiye olunan ne kadar süre üflediye o kadar havalandırmalı yani açıkta tutulmalıdır. Çünkü neye üflenilen sıcak nefes soğudukça nefes kutusu içinde rutubet yapacaktır. Bu rutubeti atıncaya kadar neyin açıkta beklemesi, havalanması gerekir. Dolayısıyla üflendikten hemen sonra kılıfa konulan ney, havalandırılmadığı ve rutubeti atamadığı için koku yapmaya başlar. Ayrıca üflenilen neyin nefes kutusu kararma yapar. Nefes kutusunda oluşan bu kararma zamanla kaçınılmazdır, ancak nefes kutusunda küf yaptırmamak ve havalandırma konusuna dikkat etmek gerekir. Bez, kâğıt mendil gibi malzemelerle nefes kutusunu temizlemeye çalışmak da dikkat edilmezse neye zarar verebilir.

Aşırı sıcak ve soğuk ortamlarda ısı farklarından kaçınılmalıdır. Özellikle yeni edinilmiş neylerin yağ olabileceği fikriyle kurutmak amaçlı

²¹ Eşref Edip, *Mehmet Akif Hayatı ve Eserleri*, Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi neşriyatı, 1357/1938, c.I, s.287.

kalorifer üzerine veya soba yakınına koymak gibi davranışlar yanlıştır. Çünkü bu gibi aşırı sıcak ortamlarda hızlı bir kuruma gösteren kamışlar kolayca çatlama yapabilir. Doğru olanın neyin üflenilerek zaman içinde kendi halinde kurumasıdır.

Diğer bir husus ise neyin baş pâresini sık sık takıp çıkarmak veya bir baş pâreyi farklı neylerde kullanmaktır. Baş pâre neyin bir uzvu gibidir ve sadece bir neye aittir. Farklı neylerde kullanılan baş pâre hem verimsiz olacak hem de sık sık takılıp çıkarılmaktan dolayı neyin nefes kutusu aşınacak ve zamanla baş pâre bollaşacaktır.

Ayrıca neye yeni başlayan bazı talebeler ona olan sevginin ifadesi olarak neyi boyama, yakma gibi süsleme yapmaktadırlar. Bunlar makbul değildir. Asıl olan neyin yalın halini korumaktır. Özellikle neyin cildini kazımak, bazı işlemler yapmak, zımparalamak, delip kesmek şeklindeki işler neyin ömrünü azaltır. Çünkü kamışın cildindeki parlaklık (verniklenmiş gibi) doğaldır ve neyin uzun ömürlü olmasında koruyucudur.

Bazı neylerin boğumlarına renkli ip ve benzeri malzemelerin sarıldığı görülür. Aslında bu ipten ziyade, ince metal telden olmalıdır. Sarma amacı ise neyin yan taraflarındaki küçük boğum delik ve tahribatlarını kapatmak ve bu deliklerde küçük çatlaklar varsa bu çatlakların önüne geçip büyümesini engellemektir. Ayrıca bu deliklere hava almaması için genellikle bal mumu tikanır ve üzeri sarılarak bal mumunun düşmesi engellenirdi. Bir de ney açılırken veya kesim sırasında buralarda küçük kesilme yüzölme gibi tahribatlar oluşmuş ise bu çirkinlikleri kapatmak için de sargı yapılırdı. Eskiden nadiren de olsa bu metal tel sarımının yapıldığına rastlanmaktadır. Ancak bu uygulama günümüzde tamamen estetik amaçlı ve ticari kaygılarla yapılmaktadır. Tercih edilen ise, kamışın yalın haliyle açılması, bazı süs ve gösteriş malzemelerinden uzak olmasıdır.

Dışarıdan gelebilecek bir darbe veya çarpma gibi durumlar ve taşıma kolaylığı için de neyin sert ve muhafazalı bir kutu içinde olması tavsiye edilir. Neyler böyle bir kutu içerisinde muhafaza ediliyor veya taşınıyorsa mümkünse başpâreleri üzerinde kalmalı kutuya yerleştirirken başpâreleri çıkartılmamalıdır.

Bakımı ve muhafazası çok iyi yapılan bir neyin çok uzun yıllar kalacağı ve üzerinden zaman geçip üflendikçe kendini bulacağı ve daha da kıymet kazanacağı unutulmamalıdır.

Sonuç

Türk Kültürü ve Mûsikîsi açısından ney önemli bir yere sahiptir. Mevlâna'nın Mesnevîsinin ilk on sekiz beyitinin ney üzerine söylenmiş olması bu sazın Türk kültüründe fazlaca şöhret bulmasını sağlamıştır. Dolayısıyla ney İslâm filozofları için üzerinde uzun uzun düşünce ve yorum ürettikleri bir sembol, mutasavvıflar için kemâl insanın bir ifadesi, mûsikîşinaslar için ise

üflendikçe daha mükemmel nağmelere eriştikleri sır sesli bir müzik aleti olmuştur.

Ayrıca bir müzik âleti olarak ney, yapımı ve bakımı gibi hususlarda da önem arz eder. Ney açmak başlı başına bir bilgi ve beceri işidir. Kamışın bulunup kesilmesinden kurutulmasına, açımından üflenmesine, bakım ve muhafazasına kadar her işlem büyük bir titizlik içerisinde yapılmalıdır. Neyi esas manada değerli yapan kamışın sıhhati ve doğru bir şekilde açılmasıdır.

Özellikle günümüzde ney yapımı önemli bir ticari faaliyet haline gelmiş ve doğru yapımıcılığın yanı sıra maddi kaygılardan dolayı birçok yanlış ve hatalı neyler piyasaya çıkmaya başlamıştır. Bunun ötesinde plastik veya madeni borular da ney diye satılmakta ve insanlar kandırılmaktadır. Bu davranış ney sazına hevesli olan ve bu sazi edininip öğrenmek isteyen insanların yanlış yönlendirilmelerine yol açmaktadır. Dolayısıyla da başlangıçta yanlış yönlendirilen kişiler çalışma süreleri içinde verdikleri emeğin karşılığını alamamakta, maddi-manevi büyük kayıp ve hayal kırıklıkları yaşamakta şevk ve heyecanları kaybolmaktadır.

Kim tarafından açıldığı belli olmayan ve doğru açıldığı test edilmeyen bir neyi edinmek yanlıştır. Bu türlü sazları mutlaka bilen bir kişinin tavsiye ve referansı ile almalı veya bilinen bir ney açısından temin etmelidir. Kamışın düzgün bir şekilde işlenerek açıldığına dikkat edilip, üfleyip test edildikten sonra alınmalıdır. Unutmamak gerekir ki; **Kem âlet ile kemâlât** olmaz.

Ney alındıktan sonra da bakımı ve muhafazası titizlikle yapılmalıdır. Korunmasından taşınmasına ve yağlanmasına kadar ney emek isteyen bir sazdır. Özellikle de neyin mânevi ağırlığını hissederek onu bu anlamda muhafaza etmeye çalışan kişiler uzun yıllar neyi ile beraber olacak ve bu ney geçen zaman içerisinde daha da güzelleşerek değer kazanacaktır.

Kaynakça

- Arpaguş, Safi, “Mevlânâ'nın Eserlerinde Semâ' İmgesi” Keşkül Dergisi, Sayı 7.
- Ayvazoğlu, Beşir, *Neyin Sırrı Hâlâ Hasret*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, Nisan, 2002.
- Edip, Eşref, *Mehmet Akif Hayatı ve Eserleri*, Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi neşriyatı, 1357/1938, c.I.
- Erguner, Kutsi, *Ayrılık Çeşmesi*, İletişim Yay. İstanbul, 2002.
- Erguner, Ulvi, “Ney” (Nay), *Musiki ve Nota mecmuası*, İstanbul, 1969, c.1
- Özalp, M. Nazmi, *Türk Müsikîsi Tarihi*, MEB. Yay. İstanbul, 2000, c. I
- Öztuna, Yılmaz, *Büyük Türk Müsikîsi Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990,c.III.

Uygun, Nuri, “Ney” Maddesi DİA,(Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)
c.XXXIII

Mesnevî-i Şerif, *Nahîfî Tercümesi*, Haz. Amil Çelebioğlu M E B yay. İstanbul
2000.

Molla Câmî –Hoca Neş’et- *Ney'in Feryâdı* (Nay-nâme) Sûfî Yay. İstanbul 2007.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Değimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB.
Yay. İstanbul 1993, c.II.